

تاریخ پول در ایران

از صفویه تا پایان قاجاریه

رودی مته، ویلم فلور، پاتریک کلاوسون

مترجم: دکتر جواد عباسی

(دانشگاه فردوسی مشهد)

سرشناسه	مته، رودلف پی، ۱۹۵۳ - م. Matthee, Rudolph P.
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ پول در ایران: از صفویه تا پایان قاجاریه/ رودی مته، ویلم فلور، پاتریک کلاوسون؛ مترجم جواد عباسی.
مشخصات نشر	تهران: نامک، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	ص: ۳۸۴، مصور.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۶۷۰-۳۹-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	عنوان اصلی: The monetary history of Iran: from the Safavids to the Qajars, 2013
یادداشت	چاپ قبلی کتاب حاضر با عنوان «تاریخ پولی ایران: از صفویه تا قاجاریه» در سال ۱۳۹۶ منتشر شده است.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	پول -- ایران -- تاریخ
موضوع	سکه زنی -- ایران -- تاریخ
موضوع	ایران -- اوضاع اقتصادی
موضوع	فلور، ویلم ام. ۱۹۴۲ - م. Floor, Willem M
شناسه افزوده	کلاسن، پاتریک، ۱۹۵۱ - م. Clawson, Patrick
شناسه افزوده	عباسی، جواد، ۱۳۴۶ - ، مترجم
شناسه افزوده	HG ۱۲۲۰/۲
رده بندی کنگره	۳۳۲/۴۹۵۵
رده بندی دیویی	۹۰۸۴۸۳۴
شماره کتابشناسی ملی	

این کتاب ترجمه‌ای است از:

The monetary history of Iran: from the Safavids to the Qajars, 2013

naamak.publication@gmail.com

naamak.publication

@naamakpublication

تلفن: ۶۶۴۱۷۶۳۶

تاریخ پول در ایران

از صفویه تا پایان قاجاریه

رودی مته، ویلم فلور، پاتریک کلاوسون

ترجمه جواد عباسی

طرح جلد: علی بخشی / تنظیم نقشه‌ها: مصطفی زکریا
چاپ اول، ویراست دوم: ۱۴۰۲ / شمارگان: ۳۳۰ نسخه

ISBN: 978-622-6670-39-5

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۷۰-۳۹-۵

تمامی حقوق این اثر برای نشر نامک محفوظ است

تکثیر یا تولید مجلد آن کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی و صوتی)

بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد

مرکز پخش: ماه مهر ۶- ۶۶۴۷۷۴۰۵، داخلی ۱

فهرست مطالب

۸	فهرست‌ها
۱۵	دیباچه برگردان فارسی
۱۹	پیشگفتار
۳۱	مقدمه
۳۱	مس. نقره و طلا
۳۳	کمبرود سکه
۳۸	اقتصادهای محلی به جای اقتصاد ملی
۴۰	گذر به نظام پولی مدرن

بخش یکم: دوره صفویه ۱۵۰۲-۱۷۲۲ / ۹۰۷-۱۱۳۵

۴۳	۱. پول، فلزات و ضرب سکه
۴۳	ضرب سکه
۴۳	نظارت بر ضرب سکه
۴۹	روند فنی
۵۲	نظام ازهم‌گسیخته
۵۶	نظام سه فلزی
۵۷	سکه‌های مس
۶۳	سکه‌های طلا
۶۷	سکه‌های نقره
۶۹	سود تفاوت قیمت فلزات
۷۱	محدودیت‌های استفاده از پول و کمیابی سکه رایج
۷۱	کمبرود پول رایج
۷۴	پول تضمینی
۷۸	دادوستد پایاپای
۸۰	۲. تجارت با شمش

۸۰	وضعیت شمش در ایران
۸۰	تولید محلی
۸۲	واردات شمش: عوامل و معانی
۸۲	واردات مس
۸۶	واردات تفره و طلا
۸۷	منابع واردات
۹۲	صادرات شمش
۹۶	مشارکت‌کنندگان در تجارت شمش
۱۰۳	نوسان‌های کوتاه‌مدت در تجارت شمش
۱۱۰	روندهای بلندمدت

۱۱۸	۳. اقداماتی برای جلوگیری از صادرات شمش
۱۱۸	مقدمه
۱۲۰	سیاست دولت تا سال ۱۶۶۹ / ۱۰۸۰
۱۲۵	اقدامات محدودکننده در دوره ۸۴ - ۱۶۶۹ / ۹۴ - ۱۰۸۰
۱۳۳	تحولات پس از سال ۱۶۸۴ / ۱۰۹۵
۱۳۹	نتیجه

۱۴۲	۴. سیاست ضرب سکه
۱۴۲	مقدمه
۱۴۳	مسائل پولی پیش از شاه عباس دوم
۱۵۴	مسائل پولی در زمان شاه عباس دوم
۱۶۳	مسائل پولی در عهد شاه سلیمان
۱۷۰	بحران پولی سال‌های ۸۵ - ۱۶۸۴ / ۹۵ - ۱۰۹۴
۱۷۷	تحولات پس از سال ۱۶۸۵ / ۱۰۹۶
۱۸۰	نتیجه

بخش دوم: دوره افشاریه و زندیه ۹۴ - ۱۷۲۲ / ۱۲۰۹ - ۱۱۳۵

۱۸۵	۵. عصر مس
۱۸۵	مقدمه
۱۸۵	دوره افغان‌های غلزایی (۲۹ - ۱۷۲۲ / ۴۲ - ۱۱۳۵)
۱۹۰	واپسین صفویان (۳۶ - ۱۷۲۲ / ۴۸ - ۱۱۳۵)
۱۹۸	دوره افشاریه (۵۰ - ۱۷۳۶ / ۶۳ - ۱۱۴۸)

تاریخ پول در ایران از صفویه تا پایان قاجاریه / ۷

۲۱۷	بازماندگان افشاریه (۵۰-۱۷۴۷ / ۶۳-۱۱۶۰)
۲۲۰	دوره زندیه (۹۴-۱۷۵۹ / ۱۲۰۸-۱۱۷۲)

بخش سوم: دوره قاجار ۱۹۲۵-۱۷۷۹ / ۱۳۴۳-۱۱۹۳

۲۵۵	۶. سنت و تحول در استفاده از پول
۲۵۵	مقدمه
۲۵۶	ضرب سکه
۲۵۶	ضراب‌خانه‌های سنتی
۲۶۵	کاهش محتوای فلز سکه‌ها
۲۶۹	پیدایش ضراب‌خانه ملی جدید
۲۸۱	نظام ازهم‌گسیخته پول رایج
۲۸۱	پول‌های رایج محلی متفاوت با معیار رسمی
۲۹۵	۷. سیاست تأمین پول در شرایط نوسازی
۲۹۵	سکه‌های مس، نقره و طلا
۲۹۵	سکه‌های مس
۳۰۵	سکه‌های نقره
۳۱۲	سکه‌های طلا
۳۱۴	استفاده محدود از پول در تجارت
۳۱۹	عرضه شمش و پول
۳۱۹	تولید محلی شمش
۳۲۲	واردات شمش و پول
۳۲۸	کاهش ارزش نقره
۳۲۹	تنظیم نسبت‌های میان سکه‌ها
۳۳۴	چرخش به سمت معیار شدن طلا؟
۳۳۷	پول کاغذی (اسکناس)
۳۳۹	عملکرد بانک شاهنشاهی ایران
۳۴۴	محدودیت‌های پذیرش پول کاغذی
۳۵۰	پول در پایان عصر قاجار
۳۵۲	سخن پایانی
۳۵۷	کتابنامه
۳۷۱	نمایه

دیباچه برگردان فارسی

پول و شکل غالب آن در گذر تاریخ یعنی سکه از زمره دستاوردهای بااهمیت و تأثیرگذار در زندگی بشری است که اهمیت و اثرگذاری آن در طول هزاران سال همچنان پابرجا مانده است. از قضا ایران از سرزمین‌هایی است که به دنبال فتح لیدی یعنی جایی که به خاستگاه سکه در معنای متعارف آن شناخته شده بود، از حدود دوهزاروپانصد سال پیش دارای تجربه و تاریخ پولی به معنای خاص آن (داشتن سکه و پول رسمی) شد و از این رهگذر خود را در میان کشورهای پیش در تاریخ پولی جهان جای داد. از آن پس پول و سکه هم نماد قدرت سیاسی و وسیله مبادله‌ای مهم و آسان‌کننده و هم یکی از ارکان مهم مالی و اقتصادی کشور شد. هر دودمان و فرمانروایی یکی از مهم‌ترین و فوری‌ترین اولویت‌های خویش را ضرب سکه قرار داد و اقتصاد سیاسی با پول و سکه پیوندی تنگاتنگ یافت. جنس سکه نمادی از وضعیت اقتصادی حکومت و کشور گردید و کميابی و فراوانی آن بر توان مالی حکومت و وضعیت اقتصادی کشور اثرگذار شد. برای قرن‌ها و تا پیش از آغاز دوران جدید در تاریخ جهان، پول و سکه بیشتر کاربرد و کارکردی داخلی و حداکثر منطقه‌ای داشت و کمتر جنبه بین‌المللی به معنای گسترده آن پیدا می‌کرد.

با قرار گرفتن ایران در کانون تحولات جهانی از عهد صفویه، موضوع پول و مسائل پیوسته با آن نیز ابعاد پیچیده‌تری به خود گرفت. پول ایران در معرض رقابت با دیگر پول‌ها از شبه قاره هند و بعد ژاپن در مشرق تا مغرب اروپا قرار گرفت و حتی از تأثیر سرازیر شدن فلزات قیمتی چون طلا و نقره از قاره تازه شناخته شده آمریکا نیز به دور نماند. بدین ترتیب بود که اهمیت پول در اقتصاد و حتی سیاست ایران بیش از پیش گردید و مسائل مرتبط با آن تبدیل به دغدغه‌ای بااهمیت بیشتر برای فرمانروایان شد.

پیش از این چندین کتاب در مورد تاریخچه پول و سکه در دوره‌های مختلف تاریخ ایران نگارش یافته است، اما غالب آنها از معرفی و توصیف ظاهری سکه‌ها یا طرح

آثاری در زمینه تاریخ اقتصادی ایران در بخش‌های مختلف دوران مورد بحث (صفویه، افشاریه، زندیه و قاجاریه) چه به صورت مستقل و چه در قالب تاریخ عمومی هر یک از این دوره‌ها، جای اثری تخصصی و متمرکز بر تاریخ پولی برای هر یک از این دوره‌ها و نیز مجموع آنها خالی بوده است. پوشش زمانی کتاب یعنی حدود سال‌های ۹۰۶ تا ۱۳۴۴ قمری / ۱۵۰۱ تا ۱۹۲۵ میلادی و قرار دادن تحولات پولی در یک روند تاریخی پیوسته نیز بر اهمیت، جامعیت و تازگی آن افزوده است. افزون بر اینها تنظیم جدول‌های متعدد همراه با تصاویری از سکه‌های آرشیوهای شخصی کمک فراوانی به استناد و تبیین بیشتر محتوای کتاب کرده است.

پیشنهاد ترجمه کتاب در جریان دیدار مترجم با نویسندگان در حاشیه چهل‌وهشتمین کنفرانس مطالعات خاورمیانه در واشنگتن در سال ۲۰۱۴ همزمان با تعلق گرفتن جایزه‌ای پژوهشی به کتاب در حوزه مطالعات ایرانی به میان آمد. چند ماه بعد کار ترجمه در ارتباط پیوسته بین مترجم و نویسندگان آغاز شد. دشواری‌های مربوط به مباحث و اصطلاحات تخصصی و کنجکاوی‌های مترجم موجب شد تا در این مدت حدود یکصد رایانامه (ایمیل) میان طرفین در جهت فراهم نمودن متنی روان‌تر برای خواننده فارسی زبان مبادله شود. با این‌همه و با وجود مرور متن ترجمه توسط نویسندگان باید اذعان داشت که ماهیت مطالب کتاب یعنی درهم‌تنیدگی مباحث تخصصی پولی و اقتصادی با تاریخ سیاسی - اجتماعی و تاریخ مناسبات بین‌الملل و طرح مباحث پولی مرتبط با دیگر سرزمین‌ها (هندوستان، عثمانی، هلند، بریتانیا) چه‌بسا همچنان دشواری‌هایی را (به ویژه اگر خواننده کتاب بخواهد آن را همچون یک پژوهش رویدادنگارانه از تاریخ سیاسی مطالعه کند) به‌جا گذاشته باشد.

از آنجا که متن کتاب براساس سال‌شمار میلادی نگارش یافته است (به جز موارد اندکی استفاده از سال‌شمار قمری)، در ترجمه فارسی همه جا سال‌شمار هجری قمری (تا سال ۱۳۴۴=۱۳۰۴ ش.) و گاه هجری شمسی (برای پس از سال ۱۳۴۴ ق / ۱۳۰۴ ش.) در کنار سال‌شمار میلادی افزوده شد تا درک زمانی برای مخاطب ایرانی آسان‌تر شود. لازم به یادآوری است که در این تبدیل تاریخ‌ها بخصوص آنجا که کار به ماه و روز خاصی کشیده می‌شود همواره امکان اندکی پیش و پس در تاریخ‌های ارائه شده وجود دارد. در مورد خوانش نام‌های خاص تنها هر جا که نام افراد (مانند راویان یا نویسندگان) در ارجاعات پانویس وجود نداشته است، برابر لاتین آنها با نشانه (*) در پانویس افزوده شده است. در چند مورد نیز توضیحاتی در مورد اصطلاحات و اعلام تاریخی با همان نشانه و در داخل

[آورده شده است.

افزون بر قدردانی از نویسندگان کتاب که با گره‌گشایی‌های خویش در به سرانجام رسیدن این ترجمه یاری‌رسان بوده‌اند، سپاس از همسر مهربانم را نیز بر خود واجب می‌دانم که همچون همیشه با بردباری و تشویق همراهم بوده و در مقام نخستین خواننده ترجمه، بخش‌هایی از متن را مرور کرده و نکاتی سودمند را یادآور شده است. همچنین اگر بر این ترجمه پاداشی معنوی متصور است آن را به روح مادر فداکارم هدیه می‌کنم که در میانه انجام این کار چشم از جهان فرو بست.

از همان زمان شکل‌گیری ایده ترجمه کتاب، به پیشنهاد پروفیسور رودی مته نظر بر چاپ ترجمه فارسی کتاب در زمره انتشارات نشر نامک قرار گرفت که با توجه به کارنامه نشر نامک در انتشار آثار تاریخی ارزشمند در سال‌های اخیر مورد استقبال مترجم نیز قرار گرفت. همراه شدن مدیر محترم نشر نامک نیز عملی شدن این پیشنهاد را ممکن کرد و بنابراین جا دارد از اهتمام ایشان و همکارانشان در تدارک چاپ مناسب و به موقع کتاب قدردانی نمایم

جواد عباسی

تابستان ۱۳۹۵ خورشیدی